

УДК 633.854.78

Бритвенко А.С.

Бердянський університет
бізнесу і права

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СКОРОЧЕННЯ ВТРАТ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ

У статті розглянуто економічний механізм скорочення втрат і непродуктивних витрат насіння соняшнику.

Постановка проблеми. За обсягами виробництва та реалізації соняшнику, соняшникової олії Україна займає передові позиції у світі. Проте формування ринку соняшнику та його розвиток супроводжують значні організаційно-економічні, виробничо-технологічні, екологічні проблеми, які потребують свого вирішення.

Мова йде насамперед про розміщення та надмірну концентрацію посівів культури соняшнику, зменшення їх продуктивності, виснаження ґрунтів, проблеми вітчизняної селекції, використання іноземних гібридів та розглянути економічний механізм скорочення втрат насіння соняшнику.

Теоретичні та практичні питання формування і ефективного функціонування ринку соняшнику є предметом наукових досліджень вітчизняних вчених: В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, О.Д. Гудзинського, О.Ю. Єрмакова, М.В. Зубця, І.О. Іртищевої, С.М. Кваші, А.В. Ключник, М.Ю. Коденської, В.І. Копитка, О.В. Крисального, В.В. Лагодієнка, Ю.О. Лупенка, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.О. Мармуль, О.Б. Наумова, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи, І.Н. Топіхи, М.Й. Хорунжого, І.І. Червена, В.І. Шаповалової, О.В. Шебаніної та інших. В працях цих науковців розкриваються організаційно-економічні риси функціонування підприємств галузі, оцінюються тенденції їх розвитку.

Метою статті є аналіз сучасного стану і особливостей функціонування підприємств сільськогосподарської галузі агропромислового виробництва та визначення економічного механізму скорочення втрат насіння соняшнику.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ефективності олійної галузі та виробництва соняшнику в цілому не може бути забезпечено тільки за рахунок капіталовкладень, підвищення технічного рівня, застосування сучасних технологій насінництва. Одним із реальних напрямів підвищення ефективності виробництва соняшнику є скорочення розмірів втрат на всіх стадіях відтворювального циклу – від виробництва до споживання кінцевої продукції. Втрати від господарської діяльності, виражені в грошовій формі, перевищення витрат сільськогосподарського

підприємства над доходами, призводять до зменшення матеріальних і грошових ресурсів господарюючих суб'єктів.

В результаті порушення регламенту господарсько-фінансової діяльності, виникає економічний збиток – матеріальні, майнові і фінансові втрати. Такий збиток можна оцінити за величиною зниження обсягів виробництва соняшнику, розмірами недоотриманого прибутку, недонадходженням або несвоєчасним надходженням податків і платежів до бюджету, слабкою платоспроможністю або банкрутством товаровиробника.

Зокрема, при збиранні, транспортуванні, зберіганні соняшнику, а також при його переробці збиток оцінюється недоотриманим прибутком, відволіканням або замороженням власних оборотних коштів, втратами від низької якості і т.д. Так, втрати у кількісному відношенні можна представити як різницю між потенційно можливим і фактично доведеним до споживача і спожитим їм обсягом продукції. Дана різниця є наслідком порушення виробничо-технологічних вимог у ході відтворювального процесу [1].

Вагомим засобом підвищення ефективності галузі виробництва соняшнику є скорочення втрат і непродуктивних витрат на всіх стадіях відтворювального агротехнологічного процесу. Ефект від скорочення витрат виявляється у зростанні обсягів виробництва на 20–25%, а витрати на його досягнення є у 2–3 рази меншими, ніж на забезпечення додаткового виробництва у цьому ж обсязі. Загалом витрати діляться на технологічні та організаційно-економічні. Перші викликані механічним ушкодженням насіння кошиків та їх самоосипанням. З урахуванням стану посівів і прогнозу агрометеорологічних умов на серпень—вересень доцільним є проведення десикації посівів. Вона дозволяє прискорити технологічне дозрівання культури, зменшити вологість насіння, убезпечити його від гнилей.

Тіньові витрати у виробництві соняшнику пов'язані з необґрунтованим списанням паливно-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин, їх невиправданою економією, перевищенням норм природного убутку, розкраданням продукції. При цьому тіньові втрати в обсязі загальних становлять 22–47%. Їх скорочення можна досягти введенням жорсткого контролю за виробництвом із використанням сучасних технічних засобів (GPS-навігаторів, вимірювальних пристроїв, належної системи обліку, зберігання продукції. У підсумку це забезпечить зростання рентабельності, і, відповідно, прибутку у 3–5 разів. Проблема скорочення втрат в даний час є досить актуальною. В умовах нестійких обсягів виробництва і зниження його ефективності втрати ведуть до недоотримання продукції. Аналіз втрат полягає не тільки в об'єктивній оцінці їх обсягів, а й у виявленні причин їх виникнення, кількісного вимірювання ступеня їх впливу, виробленні способів усунення цих

причин. Вихідним пунктом для формування такого механізму є визначення видів можливих втрат.

Причини виникнення втрат при виробництві насіння соняшнику можна поділити на технологічні і організаційно-економічні. Останні при більш детальному розгляді можна охарактеризувати і класифікувати як тіньові. Таким чином, при чіткому дотриманні агротехнічних вимог, раціональної організації виробничих процесів, використанні високопродуктивних сортів і гібридів втрати при обробленні соняшнику можна значно скоротити.

Загалом, у комплексі робіт з виробництва насіння соняшнику збирання врожаю – найбільш важливий, складний і трудомісткий процес. Саме на цьому виробничому етапі і виникають найбільші втрати врожаю. Втрати валового збору насіння тільки за комбайнами у виробничих умовах досягають 2–3 ц /га. Дані втрати умовно ділять на прямі і непрямі. До прямих відносяться всі кількісні втрати, а до непрямих – втрати, викликані погіршенням якості насіння. Найбільшу величину складають прямі втрати (втрати за жаткою у вигляді зрізаних і не зрізаних кошиків, втрати від самоосипання і самообмолоту кошиків у зв'язку з порушенням строків збирання та ін.).

Непрямі втрати при збиранні соняшнику викликані, перш за все, механічними ушкодженнями насіння. Подрібнене насіння навіть при низькій вологості (5–6%) дуже погано зберігається, і при збільшенні терміну зберігання з 10 до 100 діб кислотне число олії, отриманого з такого насіння, збільшується більш ніж в 4 рази, в той час, як в непошкоджених насінинах воно залишається незмінним [2].

Розробка комплексної методики оцінки втрат і непродуктивних витрат при обробітку соняшнику для використання безпосередньо в господарських формуваннях дозволить визначати розміри, причини виникнення та розробляти ефективні прийоми їх недопущення та скорочення. Трудністю в оцінці втрат при обробітку соняшнику в цілому по господарським формуванням є відсутність систематизованих показників, необхідних для визначення втрат.

В основі майбутнього врожаю будь-якої культури лежить раціональна система основної та передпосівної обробки ґрунту. Мета основного обробітку створення умов для отримання максимально можливого врожаю, забезпечення максимального накопичення та раціонального витрачання ґрунтової вологи. Весняна обробка ґрунту призначеного для ретельної обробки і вирівнювання поверхні поля, знищення бур'янів і створення оптимальних умов для високоякісної сівби.

Правильне, обґрунтоване здійснення даних технологічних операцій і організація ефективного контролю є запорукою скорочення майбутніх втрат продукції. Система допосівного технологічного контролю при обробітку соняшнику включає в себе перевірку відхилень від заданої

глибини, висоти гребенів, глибистості, висоти звальних і глибини розвальних борозен проведених луцення, оранки, плоскорізної обробки ґрунту. Також передбачається періодичний контроль відсотка підрізання бур'янів при проведенні культивацій, оцінка якості та повноти внесення добрив.

Удосконалення технології збирання соняшнику повинно бути спрямоване на зменшення всіх можливих прямих не тільки прямих, але й непрямих втрат.

З урахуванням стану посівів і прогнозу агрометеорологічних умов на серпень–вересень для прискорення технологічного дозрівання, зменшення вологості насіння і обмеження втрат від гнилей доцільно проведення десикації значній площі посівів.

Передзбиральну десикацію проводять при вологості насіння 30–35%. Ефективність дії десиканту підвищується при середньодобовій температурі повітря вище 13–14°C. Передзбиральна десикація дає можливість зібрати врожай на 10–12 днів раніше, в 1,5 рази підвищити продуктивність комбайнів, скороти, втрати насіння в процесі збирання. Якщо соняшник починають прибирати у фазі повної господарської стиглості насіння, то втрати від самоосипання вже на 5–6 день збільшуються в 1,5–2, а на 7–10 день збирання – в 12,3 разів [3].

Збиток від прямих і непрямих технологічних втрат врожаю посилюється досить широким спектром тіньових втрат. В умовах нестійких обсягів виробництва, скорочення врожайності способи отримання тіньових втрат є досить різноманітними. Дати точну оцінку тіньових втрат досить складно, оскільки за основними їх видами немає інформації, відображеної в документації, а та що є – не відображає реального стану справ. Тому основою для визначення втрат є експертна оцінка фахівців і порівняння її результатів з офіційними даними.

Тіньові втрати є одним із джерел доходів у тіньовій сфері економіки. Їх досить важко врахувати і проконтролювати. В даний час їх визначення має вагоме економічне та соціально–етичне значення. Однак тільки деякі види втрат можна з певною точністю розрахувати, застосовуючи запропонований підхід.

При посіві соняшнику тіньові доходи можуть виникнути внаслідок економії на насінневому матеріалі, добривах, що вносяться при посіві. Таким чином, виявити і оцінити даний вид втрат можна, практично на кожному етапі технологічного процесу.

Існує безліч варіантів зменшення тіньових втрат при обробітку соняшнику. Однак складність проблеми знаходиться в площині виявлення цих втрат. Справжній господар–власник, зацікавлений у підвищенні ефективності кінцевих виробничих результатів, буде завжди прагнути до викорінення тіньових втрат, чітко дотримуватися і контролювати

технологію виробництва, застосовувати ефективні способи і механізми їх зниження.

Розрахунок легальних втрат при виробництві соняшнику не виявив залежності між формою господарювання і розмірами втрат, проте оголив стійку тенденцію – чим більше валовий збір, тим вище величина втрат.

Найбільшу питому вагу в структурі нелегальних втрат займає необґрунтована перевитрата товарно-матеріальних цінностей, розкрадання виробленої товарної продукції. Істотне скорочення даних видів втрат можливе за умови налагодженого обліку і контролю за їх витрачанням товарно-матеріальних цінностей, за обліком, прийманням, зберіганням отриманого врожаю. Скорочення втрат як легального так і нелегального характеру дадуть достатньо відчутний економічний ефект і підвищать ефективність господарювання.

Висновки. Напрями удосконалення структури та розвитку ринку соняшнику пов'язані з раціональним розміщенням галузі виробництва, зменшенням непродуктивних витрат, застосуванням інноваційних агротехнологічних прийомів, передової селекції насіння, органічного, екологічно орієнтованого ведення галузі у цілому. Важливе значення має збільшення обсягів використання переробних потужностей та їх переорієнтація на випуск олії з відсутністю трансгенних жирів, а також зменшення втрат насіння соняшнику.

Список використаних джерел

1. Перетятко І.В. Економічна ефективність виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах України / І.В. Перетятко / Наукові праці Полтавської державної аграрної академії — Полтава : ПДАА. – 2013. – № 2. – С. 175–178.
2. Крестьянінова В.В. Підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику в регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 „ економіка сільського господарства і АПК” / В.В. Крестьянінова. — Миколаїв, 2005 — 20 с.
3. Парнищева Ю.А. Агробіологічні основи вирощування високих врожаїв соняшника [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://referat.ru/referats/view/22903>.